

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Романовської Людмили Іванівни

на дисертацію та автореферат **Юрків Ярослави Ігорівни „Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення”**, представлені на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи Юрків Ярослави Ігорівни не викликає сумніву, адже ситуація, що склалася в Україні протягом останніх років, свідчить про негативні тенденції в суспільному житті. Кількість людей, які опинилися у складних життєвих обставинах, з кожним роком зростає, а перелік вразливих категорій населення, які потребують допомоги та соціального захисту, розширюється. Проте, через обмеженість кваліфікованих фахівців соціальна сфера не може забезпечити належну допомогу та соціальний захист усім своїм громадянам. Тому держава вимагає професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників, які найближчим часом мають заповнити професійну нішу відповідно до вимог оновленого суспільства. Україна має значну потребу у фахівцях спеціальності «Соціальна робота», здатних успішно реалізувати сучасні завдання соціальної політики, вільно володіти новими формами та методами соціальних і соціально-педагогічних досліджень, уміло використовувати на практиці ефективні технології практичної роботи із різними категоріями населення.

Маємо зазначити, що проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, яку розкриває дисертантка, є соціально значимою і водночас недостатньо розробленою в теоретико-методологічному і прикладному аспектах.

У цьому контексті дослідження, виконане Я. І. Юрків, є актуальним і своєчасним. Дисертаційна робота справляє позитивне враження, оскільки проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення

обумовлена сучасною ситуацією розвитку суспільства, для якого характерно, з одного боку, розвиток соціальної роботи як особливого соціального інституту, а з іншого – зростання числа вразливих категорій населення.

Тема дослідження є актуальною, а саме дослідження є своєчасним і перспективним, слугує науковим доробком до праць, присвячених проблемам професійної освіти, модернізації та реформуванню вищої освіти.

Важливо відмітити, що дисертацію виконано в межах проблематики науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» як складової частини комплексної наукової теми «Теорія та практика професійної підготовки спеціалістів з соціальної педагогіки та соціальної роботи» (державний реєстраційний номер 0110U000752). Тему затверджено на засіданні вченої ради ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 9 від 26 квітня 2013 р.) та узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 5 від 28 травня 2013 р.).

Заслуговує на увагу обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, які забезпечені чітко й логічно визначеним методологічним апаратом дослідження. У цілому робота дуже цікава, ґрунтовна, добре продумана й пропущена дисертанткою через власну свідомість. Кожне теоретичне положення доведене, а практичний крок – експериментально перевірений. Зауважимо, що дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструючи культуру наукового мислення, уміння за допомогою застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів синтезувати емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження, визначати і розв'язувати наукові проблеми, послідовно, аргументовано й переконливо викладати науковий матеріал.

Дисертаційна робота Я. І. Юрків містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати в сукупності розв'язують актуальні наукові завдання.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка

про впровадження від 22.06.2021, № 1/534/1), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ) (довідка про впровадження від 02.06.2021, № 68-21-345/1), КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка про впровадження від 22.07.2021, № 441/1/01-13), Хмельницького інституту соціальних технологій ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (довідка про впровадження від 09.06.2021, № 61/2), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка про впровадження від 13.06.2021, № 2106).

Слід наголосити на тому, що основні результати дослідження висвітлено в 44 публікаціях, з них 35 – одноосібні, зокрема: 3 монографії – 1 одноосібна та 2 колективні, 26 статей у наукових фахових виданнях України та 4 у зарубіжних періодичних виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз (Web of Sciences), 2 навчальних посібники з грифом МОН України. На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно. Рівень апробації результатів дослідження підтверджується також участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій Я. І. Юрків дають змогу стверджувати, що нею опрацьовано значну кількість історико-педагогічної, філософської, соціологічної, психологічної, правової, соціально-педагогічної літератури (699 джерел, з них – 57 іноземною мовою), на підставі розгляду якої дисертантка сформувала власне бачення досліджуваної проблеми.

Найбільш вагомими *теоретичними і практичними здобутками* дослідження, отриманими дисертанткою, є наступні.

Насамперед, слід відзначити, що зміст дисертації викладено логічно й переконливо. Спочатку Я. І. Юрків розкриває теоретико-методологічні засади дослідження, а далі, використовуючи набуті теоретичні знання, визначає й обґрунтовує систему професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення.

Проведений дисертанткою аналіз літератури дозволив розкрити професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення як наукову проблему; узагальнити міжнародний і вітчизняний досвід та схарактеризувати нормативно-правові основи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення.

Міждисциплінарний аналіз соціальної роботи із вразливими категоріями населення в контексті професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників дозволив Я.І. Юрків на основі вивчення філософської, соціологічної, юридичної, психологічної, соціально-педагогічної наукової літератури, розкрити поняття та класифікації вразливих категорій населення як об'єкта соціальної роботи; з'ясувати місце соціальної роботи із вразливими категоріями населення в сучасному освітньому та професійному вимірах; визначити сутність і структуру професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення.

Заслуговує на увагу обґрунтований дисертанткою науково-термінологічний апарат дослідження, зокрема: розкриття сутності і співвідношення основних понять «підготовка», «професійна підготовка», «професійна підготовка майбутнього соціального педагога та соціального працівника», «готовність до професійної діяльності», «вразливість», «вразливі групи», «вразливі групи населення», «соціально вразливі категорії населення», «соціально незахищені верстви населення», «соціально виключена особа», «вразливі категорії населення», що представлено з позицій соціальної педагогіки та різних наукових підходів до розуміння сутності і змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення; уведено до наукового обігу поняття «система професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення».

Дисертанткою було розроблено систему професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із

вразливими категоріями населення, що представляє собою цілісну, упорядковану, взаємозумовлену сукупність компонентів: *ціле-результативний* (мета, завдання, результат), *теоретико-методологічний* (методологічні підходи та принципи), *суб'єкт-об'єктний* (об'єкт і суб'єкт), *середовищний* (внутрішнє та зовнішнє середовище закладу вищої освіти), *змістовий* (мотиваційно-ціннісний, науково-теоретичний, операційно-практичний, індивідуально-психологічний) та *технологічний* (особистісно зорієнтовані, саморозвитку, евристичні, інформаційно-комунікаційні, дослідницькі, модульно-рейтингові, професійно зорієнтовані (прикладні) та ін. технології та етапи (адаптивний, формувальний, активно-творчий)).

Визначені й описані критерії та показники ефективності системи професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення: *ціннісно-мотиваційний* (ціннісне ставлення до вищої освіти, майбутньої професії соціального педагога / соціального працівника, зокрема соціальної роботи із вразливими категоріями населення, мотивація на досягнення успіху в освітній і професійній діяльності, потреба в безперервному особистісному і професійному зростанні), *науково-теоретичний* (наявність знань щодо методологічних підходів, теорій, концепцій, понятійно-термінологічного апарату соціальної та соціально-педагогічної роботи із вразливими категоріями населення; зарубіжного та вітчизняного досвіду роботи із вразливими категоріями населення; нормативно-правових засад соціальної політики та надання соціальних послуг вразливим категоріям населення; сутності і класифікації вразливих категорій населення та складних життєвих обставин; напрямів, змісту і технологій соціальної роботи із вразливими категоріями населення, принципів міжвідомчої взаємодії при роботі з вразливими категоріями населення залежно від індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей; процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, соціальної групи і громади), *операційно-практичний* (застосування вмінь і навичок виявляти, оцінювати сильні сторони та залучати особистісні ресурси вразливих категорій населення для розв'язання проблем, виходу із складних життєвих обставин; надавати допомогу, налагоджувати комунікацію із вразливими

категоріями клієнтів, колегами та іншими спеціалістами; вести випадки клієнтів, проводити інтервенції та дослідження із застосуванням кількісних та якісних методів збору інформації; застосовувати організаційно-правові механізми соціального захисту та правового супроводу вразливих категорій населення; застосовувати методи менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних педагогів / соціальних працівників і волонтерів), *індивідуально-психологічний* (володіння психофізіологічними (абстрактність, критичність, гнучкість і креативність мислення, емоційна стабільність, вольова рішучість) та психологічними (цілеспрямованість, толерантність, комунікативність, емпатійність, відповідальність, рефлексивність) якостями). На основі визначених критеріїв та показників схарактеризовано відповідні рівні сформованості професійної готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення: *низький, середній, високий*.

Не викликає сумніву практична значущість пропонованого дослідження, яка полягає в доведенні ефективності розробленої й упровадженої системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, яка може бути використана в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності 231 Соціальна робота за освітніми програмами «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота», підвищенні кваліфікації, неформальної освіти та самоосвіти фахівців у галузях 23 Соціальна робота, 01 Освіта / Педагогіка, 05 Соціальні та поведінкові науки; науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.

Текст дисертації супроводжується цифровими матеріалами, статистичними даними, таблицями, рисунками, які висвітлюють одержані в ході дослідження результати. Кожна з таблиць є результатом узагальнення та систематизації теоретичного й практичного матеріалу, що підтверджує якісний рівень дослідження. Ґрунтовним та доречним є використання методів математичної статистики, графічного зображення кількісних та якісних даних, отриманих у ході констатувального та контрольного етапів експерименту.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки логічні і послідовні, вичерпно та різнобічно розкривають сформульовані завдання і результати дослідження.

Отже, усе викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертації Я. І. Юрків достатньо обґрунтовані й достовірні, а представлені в ній результати мають як теоретичне, так і практичне значення для теорії і практики соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Аналіз дисертації та автореферату дає підстави стверджувати, що вони відповідають сучасним вимогам. Автореферат дисертації достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи й дає цілісне уявлення про хід його проведення.

Разом з тим, вважаємо за необхідне вказати на деякі дискусійні положення та висловити окремі **побажання**:

1. Розкриваючи проблему професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, авторка на конкретно-науковому рівні методології дослідження обґрунтовує необхідність використання інформаційного підходу, проте в тексті дисертації чітко не представляє його реалізацію.

2. При формуванні вибіркової сукупності респондентів для експериментальної роботи дисертантка дуже вдало, на наш погляд, визначила бази дослідження – заклади вищої освіти, що знаходяться в різних регіонах України. Проте, у ході експерименту не було продемонстровано регіональні особливості щодо розподілу вразливих категорій населення, які необхідно враховувати при проектуванні освітніх програм.

3. Одне з ключових понять дослідження – *«вразливі категорії населення»* – сформульовано на основі використання іншого поняття – *«складні життєві обставини»*, проте у роботі не знаходимо його чіткого визначення.

4. Доцільно, на нашу думку, при висвітленні формувального етапу експерименту навести приклади проведення окремих заходів, коротко розкривши їх хід, методи та прийоми професійної підготовки майбутніх

соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення, які застосовувались.

5. Дисертаційне дослідження містить цінний теоретичний і практичний матеріал, на основі якого можна було б сформулювати певні пропозиції і рекомендації щодо професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення.

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи загалом, і швидше є приводом для наукової дискусії.

Загальний висновок:

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Юрків Ярослави Ігорівни „Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення” відповідає всім вимогам, висунутим до дисертацій пп. 9, 10, 12, 13 14 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р. та № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Юрків Ярославі Ігорівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і
соціальної педагогіки Хмельницького
національного університету

Людмила РОМАНОВСЬКА

Підпис Романовської Л.І. засвідчую:

Проректор з наукової роботи Хмельницького
національного університету

Олег СИНЮК